

Varsinaissuomalainen käärmeen loitsu 1600-luvulta.

Maamme kihlakunnanoikeuksien ja muiden tuomioistuinten vanhimmissa pöytäkirjoissa on ilmeisesti yhä vieläkin melkoinen sikermä sellaisia kansanrunojen muistiinpanoja, jotka eivät ole joutuneet kansanrunoudentutkijoiden tietoon. Pienenä esimerkkinä tulkoon tässä julkaisuksi eräs varsinaissuomalainen käärmeen puremaan käytetty loitsu 1600-luvulta.¹

¹ Valtionarkisto. Piikkiön tuomiokunnan arkiston nide n:o 4: Paimion pitäjän syyskäräjien pöytäkirja 25. 8. 1666, § 54. — Näitä vasta 1890-luvulla valtionarkistoon siirrettyjä ns. konseptituomiokirjoja ei ole käyttänyt edes RAFAEL HERTZBERG, joka 1600-luvun taikauskoa käsittelevässä väitöskirjassaan (Vidskepelsen i Finland på 1600 talet) 1889 on julkaissut eniten vanhoja loitsujen muistiinpanoja.

Paimion pitäjän syyskäräjillä 1666 syytettiin Valkoijan yksinäis-tilalla asuvaa itsellisnaista Kerttu Eerikintytärtä noituuden harjoittamisesta. Kuulustelussa ilmeni, että Kerttu oli lukenut joitakin loitsuja siihen voiteeseen, jolla Kovalan Niilo Eerikinpoika yritti parannella vanhaa jalansärkyään. Saman tien kihlakunnanoikeus tiedusteli, osasiko Kerttu parantaa käärmeen puremaa. Syytetty vastasi myöntävästi, mutta väitti, ettei hän tiennyt mitään noituudesta. Kovistettaessa hän kuitenkin ilmoitti käyttävänsä siihen sanoja:

Mato musta maan alainen,
käikero kulon sekainen,
riukuma risuin sekanen,
mytty mättän alainen

sekä lukevansa niiden perään kolmasti Isä meidän. Tämän parannustavan hän ilmoitti oppineensa unessa.

Päätöksessään kihlakunnanoikeus katsoi Kerttu Eerikintyttären rikoneen Jumalan lakia ja Örebrossa 6. 5. 1586 annettujen säännösten 16. artiklaa sekä tuomitsi hänet yksimielisesti noituudesta ja Jumalan nimen väärin käyttämisestä kuolemaan. Saman tuomion sai Kovalan Niilo Eerikinpoika, joka oli turvautunut tämän ilmeisen noidan apuun. Päätös alistettiin kuitenkin Turun hovioikeuden tutkittavaksi ja ratkaistavaksi.¹

Kun tuomittuja seuraavana päivänä aiottiin lähteä viemään Turun linnaan, käräjillä läsnä ollut kruununvouti Sigfrid Hafverberg ryhtyi vielä uudelleen kuulustelemaan Kerttu Eerikintytärtä ja saikin hänet »huolellisen neuvottelun perästä» ilmoittamaan koko hänen käyttämänsä loitsun.² Kerttu tunnusti käärmeen puremaa parantaessaan lukevansa ensin manauksen:

Mato musta maan alainen,
koikero kulon sekainen,
riukuma risuin sekanen,
uiku aitaen alanen,
kirjawa kiiven alainen,
mytty mättän alanen,

¹ Kuten tavallista, hovioikeus lievensi tuomiota huomattavasti. Kerttu Eerikintytär tuomittiin karkoitettavaksi Halikon kihlakunnasta, kun taas Kovalan Niilo Eerikinpoika joutui maksamaan 8 hopeataalaria Paimion kirkolle (VA. Piikkiö 4: Paimion käräjät 21—22. 1. 1668, § 21—22).

² Tämä »runonkerääjämme», Halikon kihlakunnan kruununvoutina 1666—1667 toiminut kornetti Sigfrid Hafverberg oli komeasta nimestään huolimatta talonpoikaista sukua, Sauvon Haaverkallion eli Haarakallion talollisen Matti Martinpojan poika (VA. Piikkiö 4: Paimion käräjät 3—4. 7. 1665).

raucka raudan karwanen,
 ruika ruosten alainen,
 hyfwın teit että panit,
 vielä paremmin jos parannat,
 tuo mettä metulast,
 sima simalastas,
 laske mettä kielestäs,
 sima sustas walota,
 ensimmäisix erix,
 parahixi woitexi

sekä sen jälkeen kolmasti Isä meidän ja lopuksi seuraavat rukoukset:

Siunatkon meitä meidhen jumalam,
 että meiden luonut olet,
 siunakon meitä Jesus Christus,
 joka meiden lunastanut ja wapahtanut on,
 siunatkon meitä sen pyhän hengen woima,
 ylöswołistakon,
 andexandakon caicki meiden synnit
 isä, poika, pyhä hengi,
 ja andakon se jumalinen hyfwästi siunaus,
 caickinaisten meidhen omain ylitze,
 wahwistakon meitä uskon, toiwon ja kärsimisen,
 ja tämän elämän peräst,
 siihen ijancaickisen elämän.
 Caickiwaldias jumala,
 että caicki exynet wärist luloist perkaisit,
 taudit pääesottaisit,
 näliet, köyhydet,
 tornit awaisit,
 fangit liewitäsit,
 wesi liewuist(!) pästäisit,
 tuskat, hädät,
 när(!), cule auta armollisist,
 liewit orwoi lasten pilcka,
 ylencatzo ja rangais,
 walechtelewaisten pettäwäisten pälle,
 pahus alas painaman,
 pakanoitten coirus turhaxi tee,
 sinun seurakundas,
 wäkwästi mureнна,
 takaperin aja,
 caikillen uskowaisillen
 epäusko poisottaman,
 toiwous corgottaman,
 ylpeys pälkeman,
 rackaus wuotaman,

myötäkäymises hallitzeman,
 wastian käymises warieleman,
 meiden esiwaldan ja cansam hyfwästisiunaman,
 Antichristuxen käskyläiset hajottaman,
 itze Antichristus murendaman,
 sekä henen että henen seurans neuwot hajottaman,
 päewä päldes lackaman,
 lisendämät enendämät.
 Amen.

Kruununvouti Sigfrid Hafverberghin järjestämä »huolellinen neuvottelu» ei varmasti ollut helppo Valkoijan Kertun kestää. Mutta jälkimaailmalle, jumala paratkoon, siitä oli se hyöty, että 1600-luvun varsinais-suomalainen käärmeen loitsu tuli pannuksi muistiin kaikkine kansanomaisine manauksineen ja kirkollisine rukouksineen.¹

Olisi kansanrunoudentutkimukselle kenties avuksi, jos joskus selailtaisiin järjestelmällisesti 1600-luvun tuomioistuinten pöytäkirjat ja jäljennettäisiin niistä kaikki suomenkieliset loitsut ja muut runot, joita lainlukijat ja heidän kirjurinsa ovat korkeata esivaltaa palvellessaan merkinneet muistiin.

Aulis Oja.

¹ Ko. manaussäkeet ovat uutena todisteena siitä, että Varsinais-Suomessakin on entisaikaan käytetty myös runomitallisia loitsuja (vrt. UNO HARVA Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria, Varsinais-Suomen historia III, 1, s. 186—189). — Loitsun jälkiosana olevat rukoukset, jotka näyttävät olevan peräisin Agricolan ja hänen seuraajiensa rukouskirjoista, ovat paikoitellen aukollisia, mihin tietysti on ollut syynä joko Kerttu Eerikintyttären muistin pettäminen tai kirjurin hitaus muistiinpanon teossa. Suomen kielen taitoa kirjurilta ei ole puuttunut, päinvastoin hänen oikeinkirjoituksensa on suorastaan mainiota.